

Dr Edyta Lis
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
edyta.lis@poczta.umcs.lublin.pl

The rule of law w opiniach doradczych i wyrokach Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości

Abstrakt

W artykule wykazano, że Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, wydając orzeczenia i opinie doradcze, przyczynia się do wzmocnienia i promocji koncepcji rządów prawa. W związku z tym, po pierwsze, wyjaśniono pojęcie „rządów prawa” oraz przedstawiono teorie formalne i materialne koncepcji rządów prawa. Ustalono, że idei rządów prawa w krajowych porządkach prawnych nie należy utożsamiać z koncepcją rządów prawa w prawie międzynarodowym. Następnie dokonano analizy wybranych orzeczeń i opinii doradczych Trybunału w odniesieniu zarówno do pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych, interpretacji, jednolitości stosowania, rozwoju prawa międzynarodowego, jak i zachowania zasady równości wobec prawa. Stwierdzono, że poprzez pokojowe rozstrzygnięcie sporów międzynarodowych pomiędzy państwami Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości przyczynia się do utrzymania międzynarodowego pokoju, przyjaznych stosunków oraz zapobiega wybuchowi konfliktów zbrojnych. Ponadto Trybunał w sposób jednolity, bezstronny stosuje, wyjaśnia i przyczynia się do rozwoju prawa międzynarodowego. Niestety, w postępowaniu doradczym dotyczącym rewizji orzeczeń trybunałów administracyjnych nie zagwarantowano jednostkom zasady równości stron. Zgodnie z art. 34 ust. 1 Statutu Trybunału jedynymi podmiotami uprawnionymi do bycia stroną w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości są państwa. Jednostki nie mogą także uczestniczyć w postępowaniu doradczym.

Jednakże w ostatniej opinii doradczej z dnia 1 lutego 2012 r. Trybunał stwierdził, że jest zobowiązany do zagwarantowania równości stron tak dalece, jak jest to możliwe.

Abstract

This paper argues that by delivering judgement and giving an advisory opinion, the International Court of Justice contributes to enhancement and promotion of the rule of law. First of all, it was necessary to explain the term 'rule of law' and its formal and substantive theories. It argues that the notion of rule of law in national legal systems should be distinguished from this concept in international law. Then it analyzes some judgements and advisory opinions of the International Court of Justice with regard to peaceful settlement of disputes, interpretation, uniform application and development of international law, as well as equality before the law. It was established that through peaceful settlement of disputes between States, the International Court of Justice helped maintain peace, friendly relations and prevent violent conflicts. Furthermore, the World Court consistently and impartially applies, clarifies and contributes to the development of international law. Unfortunately, individuals are not on equal footing in the advisory proceedings concerning revision of judgements of administrative tribunals. According to Article 34 paragraph 1 of the Statute of the Court, only States are entitled to appear before the International Court of Justice. What is more, there is also absence of equality of the parties in advisory proceedings because individuals are deprived of any access to the Court. But in the last advisory opinion rendered on 1 February 2012, the Court argued that it is obliged to ensure that this principle is adhered to as far as it possible.

1. Uwagi wstępne

Koncepcja rządów prawa ma istotne znaczenie, zarówno w stosunkach wewnętrznych państw, jak i na płaszczyźnie międzynarodowej, ale pewne trudności sprawia precyzyjne określenie jej treści. Wyrażany jest nawet pogląd, że łatwiej jest powołać się na tę koncepcję, niż ją zrozumieć lub zdefiniować¹. Odwołują się też do niej dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)². W rezolucji Zgromadzenia Ogólnego z 16.09.2005 r., przyjętej na zakończenie Szczytu Światowego, w części poświęconej zasadzie rządów prawa, podkreślono konieczność

¹ A. Watts, *The International Rule of Law*, „German Yearbook of International Law” 1993, vol. 36, s. 15.

² Report of the Secretary-General, *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies*, S/2004/616 of 3 August 2004, pkt 6, s. 4.

jej powszechnego przestrzegania i stosowania zarówno w krajowych porządkach prawnych, jak i w prawie międzynarodowym³. W dokumentach przyjętych pod auspicjami ONZ zwrócono też uwagę na rolę, jaką w zakresie urzeczywistnienia tej koncepcji odgrywa Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS)⁴. Stosowanie przez Trybunał w sposób jednolity i bezstronny prawa jest bowiem odzwierciedleniem idei rządów prawa⁵. Całokształt działalności MTS, jako głównego organu ONZ, służy wzmocnieniu i promowaniu tej koncepcji. Wydając orzeczenia i opinie doradcze, Trybunał przyczynia się także do wyjaśnienia i zwiększenia oddziaływania prawa międzynarodowego na stosunki pomiędzy państwami⁶. Ponadto wpływa też na działalność organów ONZ, legitymizując i zwiększając przewidywalność ich działań⁷.

Szczególna rola MTS w upowszechnianiu koncepcji rządów prawa na płaszczyźnie prawa międzynarodowego przejawia się w tym, że ma on wyjątkową legitymację, powszechny zasięg oddziaływania oraz efektywnie współuczestniczy w realizacji celów i zasad Organizacji⁸.

Wkład Trybunału w przestrzeganie i promowanie koncepcji rządów prawa jest szczególnie zauważalny w działaniach podejmowanych przez MTS na rzecz pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych, wyjaśniania i rozwoju prawa międzynarodowego, stosowania prawa na równych zasadach wobec wszystkich podmiotów⁹.

³ World Summit Outcome, A/RES/60/1 of 16 September 2005, pkt 134, s. 29.

⁴ Tamże, pkt 134 (f), s. 29. Zob. np. Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/67/1 of 24 September 2012, pkt 31, s. 5; Report of the Special Committee on the Charter of the United Nations and on the Strengthening of the Role of the Organization, A/RES/71/146 of 13 December 2016, pkt 8, s. 3; The Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/71/148 of 13 December 2016.

⁵ R. Higgins, *The Rule of Law: Some Sceptical Thoughts. Lecture Given at the British Institute for International and Comparative Law 16 October 2007*, [w:] tenże, *Themes and Theories: Selected Essays, Speeches, and Writings in International Law*, vol. II, Oxford 2009, s. 1332.

⁶ Report of the International Court of Justice, 1 August 2016 – 31 July 2017, General Assembly Official Records Seventy-second Session Supplement No. 4, A/72/4, pkt 17, s. 9.

⁷ Declaration of the High-level..., dz. cyt., pkt 2, s. 1.

⁸ P. Couvreur, *The International Court of Justice* [w:] *The Contribution of International and Supranational Courts to the Rule of Law*, red. G. de Baere, J. Wouters, Cheltenham-Northampton 2015, s. 92.

⁹ Zob. Report of the International Court of Justice 1 August 2015 – 31 July 2016, A/71/4, pkt 18, 21, s. 8–9; G. de Baere, A.L. Chané, J. Wouters, *The Contribution of International and Supranational Courts to the Rule of Law: A Framework for Analysis* [w:] *The Contribution of International...*, dz. cyt., s. 64–66, 70–71.

2. Pojęcie rządów prawa

W szerokim znaczeniu określenie „rządy prawa” oznacza, że jednostki podlegają prawu i są zobowiązane do jego przestrzegania. W węższym ujęciu rządy prawa odnoszą się do władzy, która podlega prawu.

W doktrynie, w odniesieniu do koncepcji rządów prawa, wyróżnia się teorię: formalną i materialną. Wśród przedstawicieli teorii formalnej wymienia się J. Raza, L.L. Fullera¹⁰. Zdaniem J. Raza pojęcia „rządy prawa” nie należy utożsamiać z prawem i porządkiem narzuconym władzy¹¹. Rządy prawa należy traktować jako ideał polityczny, jeden z walorów, który może charakteryzować system prawny i na podstawie którego będzie oceniany. Nie należy tej koncepcji utożsamiać z pojęciami demokracji, sprawiedliwości, równości, praw człowieka¹². Z koncepcji tej wynikają natomiast zasady, w myśl których wszystkie prawa powinny odnosić się do przyszłych zdarzeń, być znane, jasne i względnie niezmiennie, a ponadto powinna być zapewniona niezależność władzy sądowej i prawo do sądu¹³.

Zgodnie z poglądami prezentowanymi przez L.L. Fullera celem prawa jest podporządkowanie zachowania jednostek pewnym zasadom. Wskazał on osiem warunków, których spełnienie jest niezbędne do osiągnięcia tego celu i które stanowią istotę koncepcji rządów prawa¹⁴: ogólność prawa, ogłaszanie prawa, nieretroaktywność prawa, jasność, niesprzeczność, *ad impossibilia nemo tenetur*, niezmienność, zgodność działań organów władzy państwowej z prawem¹⁵.

Materialne teorie koncepcji rządów prawa oprócz elementów koncepcji formalnej zawierają też dodatkowe treści. Najbardziej rozpowszechniona odmiana tej koncepcji odnosi się do praw jednostek, a za jej przedstawiciela uznaje się R. Dworkina¹⁶. Twierdził on, że jednostkom przysługują we wzajemnych stosunkach prawa i obowiązki o charakterze moralnym, a w stosunkach wertykalnych – państwo-jednostka – przysługują im prawa polityczne. Prawa moralne i polityczne są uznawane w prawie pozytywnym i w przypadku ich naruszenia mogą być, na wniosek jednostki, egzekwowane przed organami sądowymi. W tym

¹⁰ B.Z. Tamanaha, *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, Cambridge 2004, s. 91–107.

¹¹ J. Raz, *Autorytet prawa: eseje o prawie i moralności*, tł. P. Maciejko, Warszawa 2000, s. 212–213.

¹² Tamże, s. 210–211.

¹³ Tamże, s. 214–219.

¹⁴ C. Murphy, *Lon Fuller and the Moral Value of the Rule of Law*, „Law and Philosophy” 2005, vol. 24, no. 3, s. 240–241.

¹⁵ L.L. Fuller, *Moralność prawa*, przeł. S. Amsterdamski, Warszawa 1978, s. 83–137, 153.

¹⁶ Szerzej B.Z. Tamanaha, *On the Rule...*, dz. cyt., s. 102–113; M. Bennett, *The Rule of Law Means Literally What It Says: The Rule of the Law: Fuller and Raz on Formal Legality and the Concept of Law*, „Australian Journal of Legal Philosophy” 2007, vol. 32, s. 94.

ujęciu koncepcja rządów prawa jest normą postępowania, która jest wyrażona dzięki przyjęciu odpowiedniej koncepcji praw jednostki. Nie dokonuje się w tym przypadku rozróżnienia pomiędzy koncepcją rządów prawa a sprawiedliwością¹⁷.

Koncepcji rządów prawa w krajowych porządkach prawnych nie należy utożsamiać z ideą rządów prawa w prawie międzynarodowym¹⁸. Koncepcja ta w porządkach prawnych niektórych państw jest już ugruntowana¹⁹, ale wątpliwości dotyczą jej istoty²⁰. Zdaniem prawników brytyjskich idea rządów prawa została prawidłowo określona w definicji A.V. Diceya²¹. Zgodnie z nią ideę rządów prawa stanowią trzy powiązane ze sobą zasady: nadrzędność prawa nad arbitralną władzą, równość wobec prawa lub równe podleganie prawu różnych podmiotów, uznanie, że prawo konstytucyjne jest konsekwencją praw jednostek określonych i egzekwowanych przez zwykłe sądy²². W prawie niemieckim odpowiednikiem brytyjskiej koncepcji rządów prawa jest pojęcie *Rechtsstaat*²³. Przyjmuje się, że państwo stanowi autonomiczną strukturę prawną, niezależną od określonej formy lub charakteru rządu, która jest stosowana we wszystkich aspektach życia państwowego, i którą rząd jest zobowiązany wspierać²⁴. Idea *Rechtsstaat* opiera się na związkach istniejących pomiędzy systemem prawnym a państwem²⁵. Jedną z podstawowych zasad *Rechtsstaat* jest równe traktowanie podmiotów wobec prawa²⁶.

Pojęcia takie jak *rule of law*, *Rechtsstaat*, *stato di diritto*, które zostały zdefiniowane w pewnym kontekście historycznym, społecznym i politycznym, odnoszą się do zasad konstytucyjnych porządków prawnych państw: podleganie władzy prawu, gwarancje praw i wolności jednostek, podział władzy pomiędzy instytucjami politycznymi państw²⁷.

W kontekście prawa międzynarodowego koncepcja *rule of law* odnosi się do cech właściwych dla międzynarodowego porządku prawnego, np. ochrony praw człowieka. Oznacza, że adresaci norm prawa międzynarodowego powinni

17 R. Dworkin, *A Matter of Principle*, Oxford 1985, s. 11–12.

18 A. Watts, *The International Rule...*, dz. cyt., s. 16.

19 Tamże, s. 16.

20 R. McCorquodale, *Defining the International Rule of Law: Defying Gravity?*, „International and Comparative Law Quarterly” 2016, vol. 65, no. 2, s. 279.

21 Por. J. Crawford, *International Law and the Rule of Law*, „Adelaide Law Review” 2003, vol. 24, no. 1, s. 5.

22 A.V. Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, Indianapolis, reprint, originally published: 8th ed. London 1915, s. 107–122.

23 Szerzej N.W. Barber, *The Rechtsstaat and the Rule of Law*, „University of Toronto Law Journal” 2003, vol. 53, no. 4, s. 443–454; G.N. Bhat, *Recovering the Historical Rechtsstaat*, „Review of Central and East European Law” 2007, vol. 32, no. 1, s. 65–97.

24 A. Watts, *The International Rule...*, dz. cyt., s. 18.

25 N.W. Barber, *The Rechtsstaat and the...*, dz. cyt., s. 444–454.

26 A. Watts, *The International Rule...*, dz. cyt., s. 18.

27 P. Couvreur, *The International Court...*, dz. cyt., s. 86.

przestrzegać prawa²⁸. Działania podmiotów prawa międzynarodowego opierają się na prawie, a nie arbitralnej władzy, rozstrzygnięcie wszelkich sporów odbywa się na podstawie prawa, a nie przy użyciu siły, a prawo może i powinno służyć do osiągnięcia celów społecznych w taki sposób, by nie naruszyć wolności i godności jednostek²⁹. W prawie międzynarodowym idea ta jest realizowana w takim zakresie, w jakim państwa rzeczywiście przestrzegają norm prawnomiędzynarodowych³⁰.

W praktyce ONZ koncepcja *rule of law* odnosi się do sposobu sprawowania władzy i oznacza, że wszystkie osoby, instytucje, jednostki, w tym państwo, przestrzegają prawa, które zostało ogłoszone, jest jednakowo egzekwowane i stosowane przez niezależne sądy oraz zgodne z międzynarodowymi standardami z zakresu ochrony praw człowieka. Koncepcja ta wymaga stosowania środków, które zagwarantują przestrzeganie następujących zasad: nadrzędności prawa, równości wobec prawa, ponoszenia odpowiedzialności za naruszenie prawa, sprawiedliwego stosowania prawa, podziału władzy, udziału w procesie decyzyjnym, pewności prawa, unikania arbitralności, transparentności proceduralnej i prawnej³¹.

Można zatem stwierdzić, że koncepcja rządów prawa ma swe źródło w krajowych porządkach prawnych. Nie oznacza to jednak, że nie można zastosować tej koncepcji, po uwzględnieniu specyfiki określonego porządku prawnego, do międzynarodowego lub ponadpaństwowego porządku prawnego³². *Raison d'être* zasady rządów prawa w prawie międzynarodowym jest ograniczenie władzy suwerennych państw za pomocą norm prawnych³³.

3. Koncepcja rządów prawa w opiniach doradczych i wyrokach MTS

3.1. Pokojowe rozstrzygnięcie sporów międzynarodowych

Zgodnie z art. 7 ust. 1 Karty Narodów Zjednoczonych (KNZ)³⁴ MTS stanowi jeden z sześciu głównych organów ONZ. Oznacza to, że wykonując powierzone mu funkcje, kieruje się celami i zasadami określonymi w Karcie. W myśl art. 1

²⁸ M. Kumm, *International Law in National Courts: The International Rule of Law and the Limits of the Internationalist Model*, „Virginia Journal of International Law” 2003, vol. 44, no. 1, s. 22.

²⁹ W.W. Bishop, *The International Rule of Law*, „Michigan Law Review” 1960, vol. 59, no. 4, s. 553.

³⁰ M. Kumm, *International Law in...*, dz. cyt., s. 22.

³¹ Report of the Secretary-General, *The Rule of Law...*, dz. cyt., pkt 6, s. 4.

³² N.W. Barber, *The Rechtsstaat and the...*, dz. cyt., s. 452.

³³ A. Nollkaemper, *National Courts and the International Rule of Law*, Oxford 2011, s. 1.

³⁴ *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, Lublin 2005, s. 5–47.

ust. 1 KNZ celem Trybunału jest łagodzenie i załatwianie, w drodze pokojowej, zgodnie z zasadą sprawiedliwości i zasadami prawa międzynarodowego, sporów i sytuacji, które mogą prowadzić do naruszenia pokoju. W celu wypełnienia przez państwa członkowskie ONZ zobowiązań, wynikającego z art. 2 ust. 3 Karty, do pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych, mogą one w myśl art. 33 Karty, w przypadku sporu zagrażającego utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, przedłożyć spór do rozstrzygnięcia MTS³⁵.

Trybunał poprzez orzeczenia i opinie doradcze przyczynia się do zapobiegania konfliktom, utrzymania lub przywrócenia przyjaznych stosunków pomiędzy państwami, eliminuje napięcia w celu unikania konfliktu zbrojnego³⁶. Pokojowe załatwianie sporów przez organ sądowy, na podstawie prawa, oznacza, że ostatecznego rozstrzygnięcia sporu nie determinują czynniki o charakterze politycznym lub ekonomicznym, ale normy prawne. Realizując podstawową funkcję – rozstrzyganie sporów, sądy międzynarodowe wnoszą istotny wkład w rozwój koncepcji rządów prawa³⁷.

W dniu 25 lutego 2014 r., po wyczerpaniu dyplomatycznych środków załatwienia sporów, Kostaryka wystąpiła do Trybunału o rozstrzygnięcie sporu z Nikaragwą w sprawie delimitacji obszarów morskich na Morzu Karaibskim i Pacyfiku³⁸. Zgodnie z zarządzeniem MTS z dnia 16 czerwca 2016 r.³⁹ powołano dwóch ekspertów, których zadaniem było ustalenie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sporu. Na mocy zarządzenia Trybunału z dnia 2 lutego 2017 r.⁴⁰, działając zgodnie z art. 47 Statutu, MTS połączył sprawę delimitacji na Morzu Karaibskim i Pacyfiku ze sporem pomiędzy tymi samymi państwami w sprawie granicy lądowej w północnej części wyspy Portillos (Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos [Costa Rica v. Nicaragua])⁴¹. Po przeprowadzeniu analizy położenia geograficznego spornego obszaru, uwzględnieniu kontekstu historycznego i opinii ekspertów, w orzeczeniu z dnia 2 lutego 2018 r.

³⁵ Inaugural Hilding Eek Memorial Lecture by H.E. Judge Peter Tomka, President of the International Court of Justice, at the Stockholm Centre for International Law and Justice, *The Rule of Law and the Role of the International Court of Justice in World Affairs*, Monday 2 December 2013, s. 5–6, www.icj-cij.org/files/press-releases/9/17849.pdf [dostęp: 31.07.2018].

³⁶ R. Higgins, *The Rule of Law...*, dz. cyt., s. 1332.

³⁷ G. de Baere, A.L. Chané, J. Wouters, *The Contribution of International...*, dz. cyt., s. 64–65; R. Higgins, *The Rule of Law...*, dz. cyt., s. 1332.

³⁸ *Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua)*, Judgement of 2 February 2018, I.C.I. Reports 2018, pkt 1, s. 8.

³⁹ *Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua)*, Order of June 2016, I.C.J. Reports 2016, s. 241.

⁴⁰ *Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua)*, Order of 2 February 2017, I.C.J. Reports 2017, pkt 16–17, s. 4.

⁴¹ Application instituting proceedings, filed in the Registry of the Court on 16 January 2017, s. 6–22.

Trybunał stwierdził, że roszczenia Nikaragui do suwerenności nad północną częścią wybrzeża wyspy Portillos są dopuszczalne. Uznał, że Kostaryka sprawuje władzę suwerenną nad całą północną częścią wyspy Portillos z pewnymi ograniczeniami, a Nikaragua, tworząc i utrzymując obozy wojskowe na terytorium Kostaryki, naruszyła jej suwerenność. Trybunał zobowiązał także Nikaragwę do usunięcia tych obozów. Określił też przebieg granicy pomiędzy Kostaryką a Nikaragwą na Morzu Karaibskim oraz Pacyfiku⁴².

Orzeczenie Trybunału z 2 lutego 2018 r. stanowi kolejną próbę pokojowego uregulowania sporu pomiędzy tymi dwoma państwami, gdyż próbę taką podjęto już w 1888 r., gdy prezydent Stanów Zjednoczonych G. Cleveland wydał orzeczenie arbitrażowe⁴³. Od 2005 r. strony przedłożyły cztery sprawy do MTS dotyczące przebiegu granicy lądowej wzdłuż rzeki San Juan, ustalonej Traktatem z 1858 r., oraz zakresu praw żeglugowych w nim określonych. Postanowienia Traktatu, którego celem było zakończenie sporu pomiędzy Kostaryką/Nikaragwą a Nikaragwą/Kostaryką, stały się źródłem wielu nieporozumień pomiędzy tymi państwami⁴⁴. Trybunał już dwukrotnie – w 2009 r.⁴⁵ i w 2015 r.⁴⁶ rozstrzygnął spór pomiędzy Kostaryką/Nikaragwą a Nikaragwą/Kostaryką.

Połączenie sprawy dotyczącej delimitacji obszarów morskich na Morzu Karaibskim i Pacyfiku ze sporem w sprawie granicy lądowej w północnej części wyspy Portillos wzmacnia zasadę prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości oraz ekonomii sądowej⁴⁷. Koncepcję *la bonne administration de la justice* uznaje się za integralny element funkcji sądowej, który może odegrać

⁴² Maritime Delimitation..., dz. cyt., pkt 205, s. 94–95.

⁴³ Tamże, pkt 51–54, s. 25–26. Zob. D. Müller, *The Saga of the 1858 Treaty of Limits: The Cases Against Costa Rica*, [w:] *Nicaragua Before the International Court of Justice: Impacts on International Law*, red. E. Sobenes Obregon, B. Samson, Cham 2018, s. 89.

⁴⁴ D. Müller, *The Saga...*, dz. cyt., s. 85–87.

⁴⁵ Dispute regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), Judgement of 13 July 2009, I.C.J. Reports 2009, s. 213 i n.

⁴⁶ Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Proceedings joined with Certain Activities carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) on 17 April 2013, Judgement of 16 December 2015, I.C.J. Reports 2015, s. 665 i n.

⁴⁷ Szerzej E. Sobenes Obregon, *Joinder of Cases: Strengthening the Sound Administration of Justice and the Judicial Economy* [w:] *Nicaragua Before the...*, dz. cyt., s. 413–425; J.J. Quintana, *Litigation at the International Court of Justice: Practice and Procedure*, Leiden–Boston 2015, s. 1059–1069. Por. K. Wellens, *The International Court of Justice, Back to the Future: Keeping the Dream Alive*, „Netherlands International Law Review” 2017, vol. 64, no. 2, s. 199–200; opinia sędziego A.A. Yusufa do orzeczenia z 5 października 2016 r. w sprawie dotyczącej zobowiązania do przeprowadzenia negocjacji w odniesieniu do zaniechania nuklearnego wyścigu zbrojeń i nuklearnego rozbrownienia – Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. United Kingdom), Judgement of 5 October 2016, I.C.J. Reports 2016, pkt 2, s. 861.

istotną rolę zarówno w uregulowaniu postępowania sądowego, jak i zagwarantowaniu sprawiedliwości w drodze postępowania sądowego⁴⁸.

Ustalenia dokonane przez ekspertów wyjaśniły wątpliwości dotyczące m.in. konfiguracji wybrzeża, kanału wodnego łączącego rzekę San Juan z laguną Portillos, punktu, od którego przeprowadza się delimitację obszarów morskich⁴⁹, co umożliwiło Trybunałowi rozstrzygnięcie sporu⁵⁰.

W innym sporze – pomiędzy Demokratyczną Republiką Konga (DRK) a Ugandą w sprawie działalności zbrojnej na terytorium Konga (Armed Activities on the Territory of the Congo [Democratic Republic of the Congo v. Uganda]) Trybunał, po dokładnej, bezstronnej analizie stanu faktycznego, stosując wysoki standard dowodzenia⁵¹, w dniu 19 grudnia 2005 r. wydał orzeczenie, w którym stwierdził, że Uganda, wspierając wojskowo, logistycznie, ekonomicznie siły nieregularne działające na terytorium DRK, naruszyła zakaz groźby lub użycia siły i zasadę nieinterwencji. Siły Obrony Narodu Ugandyjskiego naruszyły normy międzynarodowego prawa humanitarnego oraz praw człowieka. Trybunał orzekł także, że Uganda poprzez grabież, plądrowanie i eksploatację zasobów DRK oraz niewypełnianie zobowiązań ciążących na mocarstwie okupacyjnym naruszyła zobowiązania wynikające z prawa międzynarodowego. Trybunał zobowiązał Ugandę do wypłaty reparacji za wyrządzoną szkodę⁵². Międzynarodowe konwencje, które zostały naruszone przez Ugandę, miały na celu zachowanie idei rządów prawa pomiędzy sąsiednimi państwami oraz stanowią fundament, na którym opiera się cały porządek prawnomiędzynarodowy. Umowy te nałożyły na państwa-strony zobowiązanie do utrzymywania wzajemnych stosunków opartych na uniwersalnych wartościach, w tym zakazie groźby lub użycia siły, poszanowaniu integralności terytorialnej, pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych, poszanowaniu praw człowieka oraz norm międzynarodowego prawa humanitarnego⁵³. Stwierdzenie przez Trybunał odpowiedzialności Ugandy za naruszenie zakazu groźby lub użycia siły miało przyczynić się do ograniczenia przypadków uciekania się do użycia siły przez państwa afrykańskie w rejonie Wielkich Jezior⁵⁴.

⁴⁸ H. Sakai, *Bonne Administration de la Justice in the Incidental Proceedings of the International Court of Justice*, „Japanese Yearbook of International Law” 2012, vol. 55, s. 132.

⁴⁹ Maritime Delimitation..., dz. cyt., pkt 73, s. 32.

⁵⁰ Tamże, pkt 71, s. 31, pkt 73, s. 32.

⁵¹ R. Higgins, *The Rule of Law...*, dz. cyt., s. 1332. Por. B. Kingsbury, J.H.H. Weiler, *Preface: Studying the Armed Activities Decision*, „New York University Journal of International Law and Politics” 2008, vol. 40, special issue, s. 4–5.

⁵² I.C.J. Reports 2005, pkt 345, s. 279–283.

⁵³ Declaration of Judge A.G. Koroma, I.C.J. Reports 2005, pkt 6, s. 286.

⁵⁴ A. de Hoogh, *The ‘Armed Activities’ Case: Unasked Questions, Proper Answers*, „Hague Justice Journal” 2006, vol. 1, no. 1, s. 49–50.

3.2. Jasność, pewność oraz rozwój prawa międzynarodowego

W wielu dziedzinach prawa międzynarodowego normy tego prawa są zredagowane sposób ogólny i niejasny⁵⁵. Wprawdzie MTS nie tworzy prawa⁵⁶, gdyż zgodnie z art. 38 ust. 1 lit. d orzeczenia sądowe stanowią pomocniczy środek ustalania norm prawnych, to należy jednak zauważyć, że poprzez orzeczenia i opinie doradcze Trybunał w istotny sposób przyczynia się do wyjaśnienia lub kształtowania norm prawnych w wielu dziedzinach prawa międzynarodowego⁵⁷. Regułą jest, że Trybunał bierze pod uwagę wydane orzeczenia i opinie doradcze⁵⁸. Odzwierciedlają one bowiem ugruntowaną praktykę Trybunału oraz przyczyniają się do zagwarantowania pewności prawa, która stanowi immanentną cechę właściwego administrowania wymiarem sprawiedliwości⁵⁹.

Trybunał przyczynił się do wyjaśnienia norm prawa międzynarodowego, m.in. w zakresie immunitetu państwa, ochrony praw człowieka oraz ustalenia wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi dziedzinami tego prawa, np. prawem traktatów a odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej, prawami człowieka a międzynarodowym prawem humanitarnym.

Ustalenia MTS dotyczące immunitetu państwa są zawarte w orzeczeniu z 3 lutego 2012 r. (*Jurisdictional Immunities of the State [Germany v. Italy: Greece intervening]*)⁶⁰. W orzeczeniu tym Trybunał, powołując się na prace Komisji Prawa Międzynarodowego (KPM), stwierdził, że immunitet państwa stanowi instytucję zwyczajowego prawa międzynarodowego, która jest dobrze ugruntowana w praktyce państw. Instytucja ta wynika z zasady suwerennej równości państw, która w myśl art. 2 ust. 1 KNZ stanowi jedną z podstawowych zasad prawa międzynarodowego⁶¹. Trybunał potwierdził zwyczajowy charakter immunitetu państwa także w odniesieniu do zbrodni wojennych i zbrodni

⁵⁵ K.J. Keith, *The International Rule of Law*, „Leiden Journal of International Law” 2015, vol. 28, no. 4, s. 409.

⁵⁶ Zob. opinię doradczą z 8 lipca 1996 r. w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej – *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996, pkt 18, s. 237.

⁵⁷ Ch.J. Tams, *The World Court's Role in the International Law-making Process*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2733344 [dostęp: 31.07.2018], s. 3.

⁵⁸ Zob. np. orzeczenie z 18 listopada 2008 r. (*Preliminary Objection*) w sprawie stosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa – *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia)*, Judgement of 18 November 2008, Preliminary Objections, I.C.J. Reports 2008, pkt 53, s. 428; H. Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, London 1958, reprinted Cambridge 1982, s. 18–24.

⁵⁹ H. Lauterpacht, *The Development of International...*, dz. cyt., s. 14.

⁶⁰ P. Couvreur, *The International Court...*, dz. cyt., s. 115.

⁶¹ I.C.J. Reports 2012, pkt 56–57, s. 123–124.

przeciwko ludzkości⁶². Powołując się na swoje orzeczenie z 14 lutego 2002 r. w sprawie nakazu aresztowania z 11 kwietnia 2000 r. (Arrest Warrant of 11 April 2000 [Democratic Republic of the Congo v. Belgium])⁶³ MTS powtórzył, że kwestia immunitetu państwa ma charakter proceduralny, dlatego powinny być stosowane przepisy obowiązujące w trakcie toczącego się postępowania przed sądami włoskimi, a nie w trakcie II wojny światowej⁶⁴. Trybunał podkreślił także, że immunitet państwa nie ustępuje automatycznie pierwszeństwa normom *ius cogens*. Zdaniem MTS nie istnieje konflikt pomiędzy tymi dwoma grupami norm, gdyż normy *ius cogens* mają charakter materialny, a immunitet państwa – proceduralny⁶⁵. Stanowisko Trybunału w tym zakresie znajduje potwierdzenie zarówno w nauce prawa międzynarodowego⁶⁶, jak i praktyce sądowej⁶⁷. Rozstrzygnięcie MTS podkreśla znaczenie prawa o immunitecie państwa w prawie międzynarodowym i może przyczynić się do ujednolicenia praktyki sądów krajowych w tym zakresie⁶⁸. Ponadto Trybunał odniósł się do sprawy wzajemnych relacji pomiędzy immunitetem państwa a normami *ius cogens*⁶⁹.

W sporze pomiędzy Belgią a Senegalem dotyczącym zobowiązania *aut dedere aut judicare* (Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite [Belgium v. Senegal]) MTS w orzeczeniu z 20 lipca 2012 r. stwierdził, że zobowiązania wynikające z Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania z 10 grudnia 1984 r.⁷⁰ stanowią zobowiązania skuteczne *erga omnes partes*⁷¹, tzn., że każde państwo-strona Konwencji ma interes w przestrzeganiu zobowiązań

⁶² K. Oellers-Frahm, *A Never-Ending Story: The International Court of Justice – The Italian Constitutional Court – Italian Tribunals and the Question of Immunity*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, no. 1, s. 194.

⁶³ I.C.J. Reports 2002, pkt 60, s. 25.

⁶⁴ I.C.J. Reports 2012, pkt 58, s. 124.

⁶⁵ Tamże, pkt 93, s. 140.

⁶⁶ Zob. np. M. Kałduński, *The Law of State Immunity in the Case concerning Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy)*, „The Law and Practice of International Courts and Tribunals” 2014, vol. 13, no. 1, s. 90–93; S. Talamon, *Jus Cogens after Germany v. Italy: Substantive and Procedural Rules Distinguished*, „Leiden Journal of International Law” 2012, vol. 25, no. 4, s. 979–1002. Por. np. P. Di Ciaccio, *A Tort Manifesto – Impunity through Immunity in Jones v. the Kingdom of Saudi Arabia*, „Sydney Law Review” 2008, vol. 30, no. 3, s. 557; A. Orakhelashvili, *State Immunity and Hierarchy of Norms: Why the House of Lords Got It Wrong*, „European Journal of International Law” 2007, vol. 18, no. 5, s. 964–965.

⁶⁷ Zob. House of Lords, *Opinions of the Lords of Appeal for Judgment in the Cause, Jones v Saudi Arabia*, [2006] UKHL 26, pkt 44–45.

⁶⁸ A. Binachi, *Gazing at the Crystal Ball (again): State Immunity and Jus Cogens beyond Germany v Italy*, „Journal of International Dispute Settlement” 2013, vol. 4, no. 3, s. 457.

⁶⁹ M. Kałduński, *The Law of...*, dz. cyt., s. 100–101.

⁷⁰ Dz.U z 1989 r. Nr 63, poz. 378, załącznik.

⁷¹ Szerzej L.A. Sicilianos, *The Classification of Obligations and the Multilateral Dimension of the Relations of International Responsibility*, „European Journal of International Law” 2002,

wynikających z Konwencji. Odwołując się do opinii doradczej w sprawie zastrzeżeń do Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa⁷² zauważył, że w tym kontekście postanowienia zawarte w Konwencji z 1984 r. są podobne do tych zawartych w Konwencji z 1948 r., tzn. strony takich konwencji nie mają własnego interesu w wypełnianiu wynikających z nich zobowiązań, ale wspólny interes⁷³.

Zdaniem Trybunału zakaz tortur stanowi część międzynarodowego prawa zwyczajowego i uzyskał status normy *ius cogens*⁷⁴.

W orzeczeniu z 25 września 1997 r. w sprawie projektu Gabčíkovo-Nagymaros (Gabčíkovo-Nagymaros Project [Hungary/Slovakia]) MTS określił wzajemne relacje pomiędzy prawem traktatów a prawem odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państw. Trybunał stwierdził, że prawo traktatów i prawo o odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej mają różny zakres stosowania. Prawo traktatów określa, czy traktat jest prawnie wiążący, czy został prawidłowo zawieszony lub wypowiedziany. Natomiast prawo o odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państwa pozwala na ustalenie, w jakim zakresie takie zawieszenie lub wypowiedzenie traktatu, niezgodne z prawem traktatów, skutkuje odpowiedzialnością państwa⁷⁵.

W opinii doradczej z 9 lipca 2004 r. w sprawie legalności budowy muru na terytorium okupowanej Palestyny (Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory) MTS odniósł się do kwestii wzajemnych relacji pomiędzy międzynarodowym prawem humanitarnym a prawem praw człowieka. Trybunał stwierdził, że możliwe są trzy sytuacje: wyłączone stosowanie norm międzynarodowego prawa humanitarnego, wyłączone stosowanie prawa praw człowieka lub określone prawa wchodzą w zakres stosowania obu dziedzin prawa międzynarodowego. Międzynarodowe prawo humanitarne stanowi *lex specialis*⁷⁶.

MTS przyczynia się także do wyjaśnienia prawa w wielu dziedzinach prawa międzynarodowego, które podlegają jurysdykcji wyspecjalizowanych trybunałów

vol. 13, no. 5, s. 1135–1136; U. Linderfalk, *International Legal Hierarchy Revisited – The Status of Obligations Erga Omnes*, „Nordic Journal of International Law” 2011, vol. 80, no. 1, s. 11.

⁷² I.C.J. Reports 1951, s. 23.

⁷³ I.C.J. Reports 2012, pkt 68–70, s. 449–450.

⁷⁴ Tamże, pkt 99, s. 457.

⁷⁵ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997, I.C.J. Reports 1997, pkt 47, s. 38.

⁷⁶ I.C.J. Reports 2004, pkt 106, s. 178. Zob. opinię doradczą w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej z 8 lipca 1996 r., I.C.J. Reports 1996, pkt 25, s. 240; orzeczenie MTS z 3 lutego 2015 r. (Merits) w sprawie stosowania Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa, I.C.J. Reports 2015, pkt 153, s. 68. Szerzej O.A. Hathaway, R. Crootoof, P. Levitz, H. Nix, *Which Law Governs During Armed Conflict – Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights Law*, „Minnesota Law Review” 2012, vol. 96, no. 6, s. 1883–1943.

międzynarodowych. W ostatnich latach można zaobserwować coraz częstsze powoływanie się przez trybunały międzynarodowe na rozstrzygnięcia MTS⁷⁷. W orzeczeniu z 23 września 2017 r. w sporze dotyczącym delimitacji granicy morskiej pomiędzy Ghaną a Wybrzeżem Kości Słoniowej (Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Ghana and Côte d'Ivoire in the Atlantic Ocean [Ghana/Côte d'Ivoire]) Specjalna Izba Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza w odniesieniu do istnienia lub braku milczącej zgody pomiędzy stronami na delimitację obszarów morskich wielokrotnie odwoływała się do rozstrzygnięć MTS, w tym m.in. do orzeczenia MTS z 8 października 2007 r. w sprawie sporu terytorialnego i granicznego pomiędzy Nikaragwą a Hondurasem na Morzu Karaibskim (Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea [Nicaragua v. Honduras])⁷⁸ oraz orzeczenia MTS z 27 stycznia 2014 r. w sprawie granicy morskiej pomiędzy Peru a Chile (Maritime Dispute [Peru v. Chile])⁷⁹.

MTS, wydając opinie doradcze lub wyroki w celu wzmocnienia prezentowanego stanowiska, także odwołuje się do praktyki wyspecjalizowanych trybunałów lub organów międzynarodowych⁸⁰. W orzeczeniu z 30 listopada 2010 r. sprawie Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo) określając warunki legalnego wydalania cudzoziemców w kontekście postanowień art. 13 Międzynarodowego Paktu Praw Cywilnych i Politycznych⁸¹ oraz art. 12 ust. 4 Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów⁸², MTS odwołał się do praktyki Komitetu Praw Człowieka. Trybunał podkreślił, że chociaż nie jest związany interpretacją postanowień Paktu dokonaną przez Komitet, to jednak powinien zwrócić szczególną uwagę na interpretację dokonaną przez niezależny organ powołany do kontroli należytego stosowania postanowień Paktu. Takie działanie przyczyni się bowiem do zapewnienia jasności, spójności i pewności prawa międzynarodowego⁸³.

⁷⁷ R. Abraham, *Presentation of the International Court of Justice over the Last Ten Years*, „Journal of International Dispute Settlement” 2016, vol. 7, no. 2, s. 301–303; E. de Brabandere, *The Use of Precedent and External Case-Law by the International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea*, Grotius Centre Working Paper, 2016/057-PIL, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2846999 [dostęp 31.07.2018], s. 18–20.

⁷⁸ Case 23, pkt 212, s. 66; pkt 215, s. 67; tekst dostępny na: <https://www.itlos.org/en/cases/list-of-cases/case-no-23/> [dostęp 31.07.2018].

⁷⁹ Tamże, pkt 226, s. 70.

⁸⁰ R. Abraham, *Presentation of the International...*, dz. cyt., s. 301–303.

⁸¹ Tekst [w:] *Prawo międzynarodowe publiczne...*, dz. cyt., s. 192–195.

⁸² Tekst dostępny na: <http://www.achpr.org/instruments/achpr/> [dostęp: 31.07.2018].

⁸³ I.C.J. Reports 2010, pkt 65–66, s. 663–664.

Trybunał w celu potwierdzenia dokonywanych ustaleń odwołuje się także do praktyki innych organów międzynarodowych, np. KMP⁸⁴. W orzeczeniu w sprawie Gabčíkovo-Nagymaros Trybunał w odniesieniu do stanu konieczności⁸⁵ oraz indywidualnych środków odwetowych, jako okoliczności wyłączających odpowiedzialność państwa, odwołał się do projektu Artykułów KPM w zakresie odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państwa⁸⁶. W kolejnym orzeczeniu w sprawie immunitetu jurysdykcyjnego państwa przywołał prace KPM nad Konwencją o immunitacie jurysdykcyjnym państwa i jego własności⁸⁷.

W opinii doradczej z 29 kwietnia 1999 r. w sprawie różnicy dotyczącej immunitetu jurysdykcyjnego specjalnego sprawozdawcy Komisji Praw Człowieka (Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights) Trybunał odniósł się do dobrze ugruntowanej zasady prawa międzynarodowego, ujętej w art. 6 projektu artykułów o odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państwa w wersji z pierwszego czytania⁸⁸, zgodnie z którą zachowanie jakiegokolwiek organu państwa stanowi akt tego państwa⁸⁹.

W wielu orzeczeniach Trybunał odwołał się także do prac Komisji w kontekście interpretacji postanowień traktatowych. W wyroku z 20 kwietnia 2010 r. w sprawie celulozowni na rzece Urugwaj (Pulp Mills on the River Uruguay [Argentina v. Uruguay]) MTS odwołał się do prac przygotowawczych Komisji odnośnie do art. 57 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. dotyczącego zawieszenia traktatu⁹⁰.

Praktyka Trybunału potwierdza zatem, że obawy dotyczące fragmentaryzacji prawa międzynarodowego, wynikające z proliferacji trybunałów międzynarodowych, są nieuzasadnione. Trybunały te bowiem mogą współpracować ze sobą w celu wyjaśnienia i ujednoczenia prawa międzynarodowego⁹¹.

⁸⁴ S. Villalpando, *On the International Court of Justice and the Determination of Rules of Law*, „Leiden Journal of International Law” 2013, vol. 26, no. 2, s. 245–246; V.J. Proulx, *Institutionalizing State Responsibility*, Oxford 2016, s. 97.

⁸⁵ Zob. I.C.J. Reports 2004, pkt 140, s. 194–195.

⁸⁶ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgement of 25 September 1997, I.C.J. Reports 1997, pkt 50, s. 39–40; pkt 83–87, s. 55–57.

⁸⁷ I.C.J. Reports 2012, pkt 55–56, s. 122–124; pkt 64, s. 127.

⁸⁸ „Yearbook of International Law Commission” 1973, vol. II, s. 193.

⁸⁹ I.C.J. Reports 1999, pkt 62, s. 87.

⁹⁰ Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgement of 20 April 2010, I.C.J. Reports 2010, pkt 141, s. 66.

⁹¹ S.D. Murphy, *What a Difference a Year Makes: The International Court of Justice's 2012 Jurisprudence*, „Journal of International Dispute Settlement” 2013, vol. 4, no. 3, s. 540.

3.3. Równość wobec prawa

Zgodnie z art. 34 ust. 1 Statutu MTS tylko państwa mogą być stronami postępowania przed Trybunałem⁹². W postępowaniu o wydanie opinii doradczej podmiotem uprawnionym do występowania przed MTS są określone organy i organizacje międzynarodowe. Jednostki nie mają *locus standi* ani *locus standi in judicio*⁹³. W takim postępowaniu, co oznacza brak zachowania zasady równości stron⁹³. Kwestia ta stanowiła jedno z zagadnień, które wywoływało wiele kontrowersji w kontekście rewizji orzeczeń trybunałów administracyjnych. Argument braku równości stron w postępowaniu był bowiem podnoszony w celu wykazania braku kompetencji MTS do wydania opinii⁹⁴.

Na mocy postanowień art. 11 Statutu Trybunału Administracyjnego ONZ (TAONZ)⁹⁵ oraz art. XII Trybunału Administracyjnego Międzynarodowej Organizacji Pracy (TAMOP)⁹⁶ wskazane w nich organy, w określonych przypadkach, mogły zwrócić się do MTS o wydanie opinii doradczych, które dotyczyły rewizji orzeczeń TAONZ oraz TAMOP⁹⁷.

⁹² Szerzej P.M. Dupy, *Article 34* [w:] *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*, red. A. Zimmermann, Ch. Tomuschat, K. Oellers-Frahm, Oxford 2006, s. 545–563.

⁹³ E. de Brabandere, *Individuals in Advisory Proceeding before the International Court of Justice: Equality of the Parties and the Court's Discretionary Authority*, „Law and Practice of International Courts and Tribunals” 2012, vol. 11, no. 2, s. 254–255.

⁹⁴ K.H. Kaikobad, *The International Court of Justice and Judicial Review: A Study of the Court's Power with Respect to Judgements of the ILO and UN Administrative Tribunal*, Hague 2000, s. 196.

⁹⁵ Procedure for review of United Nations Administrative Tribunal judgments: amendments to the Statute of the Administrative Tribunal, A/RES/957(X) of 9 November 1955. Od dnia 1 lipca 2009 r. w związku z reformą wewnętrznego wymiaru sprawiedliwości ONZ istnieje dwuinstancyjny system postępowania w sporach pracowniczych.

⁹⁶ Obecnie Statut TAMOP nie zawiera postanowienia uprawniającego do zwrócenia się danego organu do MTS o wydanie opinii doradczej. Tekst Statutu dostępny na stronie: <http://www.ilo.org/tribunal/lang--en/index.htm> [dostęp: 31.07.2018].

⁹⁷ Szerzej D. Gallo, *The Administrative Tribunal of the International Labour Organization (ILOAT), the International Court of Justice (ICJ) and the Right of Access to Justice for the Staff of International Organizations: The Need for a Reform in Light of the ICJ Advisory Opinion of 1 February 2012*, LUISS Guido Carli Dipartimento di Giurisprudenza, Working Paper No 02-2014, s. 2–3; J. Gomula, *The Review Decisions of International Administrative Tribunals by the International Court of Justice* [w:] *The Development and Effectiveness of International Administrative Law: On the Occasion of the Thirtieth Anniversary of the World Bank Administrative Tribunal*, red. O. Elias, Leiden–Boston 2012.

W latach 1955–2018 MTS wydał trzy opinie doradcze w sprawie rewizji orzeczeń TAONZ⁹⁸ oraz dwie opinie dotyczące orzeczeń TAMOP⁹⁹.

W opiniach doradczych MTS zwrócił uwagę na dwojakiego rodzaju nierówność stron występującą w postępowaniu o wydanie opinii doradczej w sprawie rewizji orzeczeń trybunałów administracyjnych. Po pierwsze, zachodzi nierówność stron w dostępie do procedury doradczej przed MTS, gdyż zgodnie z postanowieniami Statutów TAONZ i TAMOP podmiotem uprawnionym do zwrócenia się z wnioskiem o wydanie opinii doradczej były organy organizacji, a nie pracownicy. Po drugie, istnieje nierówność w postępowaniu przed MTS, gdyż zgodnie z art. 96 KNZ oraz art. 65 ust. 1 Statutu MTS jednostki nie mają kompetencji do wystąpienia do Trybunału o wydanie opinii doradczej¹⁰⁰. Natomiast w myśl art. 34 ust. 1 Statutu państwa są jedynymi podmiotami uprawnionymi do stawiania przed Trybunałem¹⁰¹.

W pierwszej opinii doradczej dotyczącej orzeczenia TAMOP w sprawie skargi skierowanej przeciwko UNESCO z 1956 r. MTS potwierdził, że istnieje pewna nierówność stron w postępowaniu pomiędzy UNESCO a jej funkcjonariuszami, ale nie oznacza to braku równości w postępowaniu doradczym. Nierówność stron w postępowaniu zaistniała zanim zwrócono się do MTS o wydanie opinii doradczej¹⁰². Zatem ta „wcześniejsza” nierówność polegająca na pozbawieniu jednostek prawa do wystąpienia z wnioskiem o rewizję orzeczenia ma charakter nominalny w stosunku do zachowania tej zasady w postępowaniu doradczym¹⁰³. W tej i kolejnych opiniach doradczych w sprawie rewizji orzeczeń trybunałów administracyjnych¹⁰⁴ MTS pod-

⁹⁸ Application for Review of Judgment No. 158 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 12 July 1973, I.C.J. Reports 1973, s. 166 i n.; Application for Review of Judgment No. 273 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 20 July 1982, I.C.J. Reports 1982, s. 325 i n.; Application for Review of Judgment No. 333 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 27 May 1987, I.C.J. Reports 1987, s. 18 i n.

⁹⁹ Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against UNESCO, Advisory Opinion of 23 October 1956, I.C.J. Reports 1956, s. 77 i n.; Judgment No. 2867 of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization upon a Complaint Filed against the International Fund for Agricultural Development, Advisory Opinion of 1 February 2012, I.C.J. Reports 2012, s. 10 i n.

¹⁰⁰ J. Katz Cogan, *The 2012 Judicial Activity of the International Court of Justice*, „American Journal of International Law” 2013, vol. 107, no. 3, s. 597.

¹⁰¹ Szerzej P.M. Dupy, *Article 34...*, dz. cyt., s. 545–563.

¹⁰² Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against Unesco, Advisory Opinion of 23 October 1956, I.C.J. Reports 1956, s. 85.

¹⁰³ K.H. Kaikobad, *The International Court...*, dz. cyt., s. 208; L. Gross, *Participation of Individuals in Advisory Proceedings before the International Court of Justice: Question of Equality between the Parties*, „American Journal of International Law” 1958, vol. 52, no. 1, s. 22.

¹⁰⁴ Application for Review of Judgment No. 158 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 12 July 1973, I.C.J. Reports 1973, pkt 38, s. 182; Application for Review of Judgment No. 273 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory

kreślił, że wymóg zachowania zasady równości stron, wynikający z zasady dobrego administrowania wymiarem sprawiedliwości¹⁰⁵, zostanie zachowany poprzez załączenie stanowisk prezentowanych przez jednostki w trakcie postępowania przed trybunałami administracyjnymi oraz wyeliminowanie fazy ustnej w postępowaniu doradczym przed MTS¹⁰⁶. W opinii doradczej z 2012 r., powołując się na komentarze ogólne Komitetu Praw Człowieka, Trybunał podkreślił znaczący rozwój zasady równości stron w dostępie do sądów¹⁰⁷. W świetle komentarza ogólnego nr 32 Komitetu¹⁰⁸, przytoczonego przez MTS, zasada równości – w dostępie do sądu i w postępowaniu przed sądem – oznacza prawo do skorzystania, na równych zasadach, ze środków zaskarżenia, chyba że zaistniały obiektywne i uzasadnione okoliczności usprawiedliwiające odstępianie od tej zasady¹⁰⁹. Trybunał uznał także, że jest zobowiązany, tak dalece jak jest to możliwe, do zapewnienia stosowania zasady równości w postępowaniu doradczym¹¹⁰.

4. Podsumowanie

Koncepcja rządów prawa jest ujmowana szeroko i obejmuje proces zarówno tworzenia, jak i przestrzegania prawa¹¹¹. Stosowana jest w odniesieniu do wszystkich państw, organizacji międzynarodowych, w tym ONZ i jej głównych organów. Poszanowanie i promocja rządów prawa oraz sprawiedliwości powinny stanowić wytyczne w podejmowanych przez nie działaniach¹¹². Niezależność wymiaru

Opinion of 20 July 1982, I.C.J. Reports 1982, pkt 30, s. 339; Application for Review of Judgment No. 333 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 27 May 1987, I.C.J. Reports 1987, pkt 9, s. 20.

¹⁰⁵ P. Couvreur, *The International Court...*, dz. cyt., s. 104.

¹⁰⁶ Zob. np. M.J. Langley Hardy, *Notes: Jurisdiction of the Administrative Tribunal of the I.L.O. The Advisory Opinion of the International Court of Justice of October 23, 1956*, „International and Comparative Law Quarterly” 1957, vol. 6, no. 2, s. 340; I.C.J. Reports 2012, pkt 45, s. 30.

¹⁰⁷ I.C.J. Reports 2012 pkt 39, s. 27.

¹⁰⁸ General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial: Right to Equality before Courts and Tribunals and to a Fair Trial, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, pkt 8–9, s. 2, pkt 12–13, s. 2–3. Por. CCPR General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984, pkt 2–3.

¹⁰⁹ I.C.J. Reports 2012, pkt 44, s. 29–30.

¹¹⁰ Tamże, pkt 47, s. 30. Zob. Ch. Greenwood, *Judicial Integrity and the Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice* [w:] *Enhancing the Rule of Law through the International Court of Justice*, red. G. Gaja, J.G. Stoutenburg, Leiden–Boston 2014, s. 73.

¹¹¹ Report of the Secretary-General, *The Rule of Law at the National and International Levels: Comments and Information Received from Governments*, A/62/121, pkt 4, s. 24.

¹¹² Declaration of the High-level..., dz. cyt., pkt 2, s. 1.

sprawiedliwości, jego bezstronność, integralność stanowią warunek wstępny do zachowania rządów prawa oraz niedyskryminacji w administrowaniu wymiarem sprawiedliwości¹¹³. Najlepszym sposobem ochrony i promocji rządów prawa przez MTS jest staranne, bezstronne stosowanie prawa międzynarodowego w sporach rozstrzyganych przez Trybunał oraz w postępowaniu o wydanie opinii doradczej¹¹⁴.

Od 1946 r. Trybunał wydał 133 wyroki, a 17 spraw jest w toku, w tym w jednym przypadku prowadzone jest publiczne posiedzenie¹¹⁵. Rozstrzygnięcia Trybunału odnosiły się do wielu dziedzin prawa międzynarodowego¹¹⁶, w tym norm *ius cogens*¹¹⁷, immunitetu państwa¹¹⁸, praw człowieka¹¹⁹, interpretacji traktatów¹²⁰, ochrony środowiska¹²¹, delimitacji obszarów morskich¹²².

Na forum Organizacji podjęto działania zamierzające do zwiększenia liczby spraw przedkładanych przez państwa do rozstrzygnięcia MTS. W 1989 r. Sekretarz Generalny, w porozumieniu z Przewodniczącym Trybunału, utworzył

¹¹³ Tamże, pkt 13, s. 3.

¹¹⁴ R. Higgins, *The Rule of Law...*, dz. cyt., s. 1339.

¹¹⁵ Dane z: <http://www.icj-cij.org/en/list-of-all-cases> [dostęp: 31.07.2018].

¹¹⁶ Zob. H. Thirlway, *The International Court of Justice: Cruising Ahead at 70*, „Leiden Journal of International Law” 2016, vol. 29, no. 4, s. 1107–1112.

¹¹⁷ Zob. np. orzeczenie z 3 lutego 2006 r. w sprawie działalności zbrojnej na terytorium Konga – Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Judgment of 3 February 2006, I.C.J. Reports 2006, pkt 64–68, s. 31–33; *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, Judgment of 3 February 2012, I.C.J. Reports, I.C.J. Reports 2012, pkt 92–97, s. 140–142.

¹¹⁸ Zob. *Jurisdictional Immunities of the State...*, dz. cyt., s. 99 i n.

¹¹⁹ Zob. Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo), Judgment of 30 November 2010, I.C.J. Reports 2010, pkt 49–98, s. 659–673.

¹²⁰ Zob. np. orzeczenie z 1 kwietnia 2011 r. w sprawie stosowania Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej – Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation), Judgment of 1 April 2011, I.C.J. Reports 2011, pkt 123–147, s. 122–130.

¹²¹ Zob. np. orzeczenie z 31 marca 2014 r. w sprawie połowu wielorybów na Antarktyce – Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgment of 31 March 2014, I.C.J. 2014 Reports, pkt 97, s. 260, pkt 227, s. 293, pkt 247(2–5), s. 299; orzeczenie z 16 grudnia 2015 r. w sprawie budowy drogi wzdłuż rzeki San Juan – Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Proceedings joined with Certain Activities carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) on 17 April 2013, Judgment of 16 December 2015, I.C.J. Reports 2015, pkt 104, s. 706–707, pkt 112, s. 710, pkt 118–120, s. 711–712, pkt 155–164, s. 720–723.

¹²² Zob. np. orzeczenie z 27 stycznia 2014 r. w sprawie granicy morskiej – Maritime Dispute (Peru v. Chile), Judgment of 27 January 2014, I.C.J. Reports 2014, s. 3 i n.; orzeczenie z 2 lutego 2018 r. w sprawie delimitacji morskiej na Morzu Karaibskim i Pacyfiku oraz granicy lądowej w północnej części wyspy Portillos – Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos (Costa Rica v. Nicaragua), Fixing of time-limits: Memorial and Counter-Memorial; joinder of proceedings, Order of 2 February 2017, I.C.J. Reports 2018, s. 1 i n. Zob. E. de Brabandere, *The Use...*, dz. cyt., s. 10, 18.

Fundusz Powierniczy, który ma zapewnić wsparcie finansowe stronom sporu w celu pokrycia wydatków związanych z przedłożeniem sporu Trybunałowi na podstawie specjalnego porozumienia w rozumieniu art. 36 ust. 1 Statutu, po spełnieniu określonych warunków, na mocy art. 36 ust. 1 i 2 Statutu oraz wydatków dotyczących wykonania wyroku¹²³. Obecnie o wsparcie finansowe z Funduszu może ubiegać się każde państwo członkowskie ONZ, państwa-strony Statutu Trybunału oraz państwo-strona Statutu, które spełniło warunki określone w art. 35 ust. 2 Statutu¹²⁴. Zgromadzenie Ogólne ONZ w rezolucji z dnia 13 grudnia 2016 r. wezwało państwa, które jeszcze nie wyraziły zgody na jurysdykcję MTS, do jej uznania¹²⁵.

Od początku funkcjonowania MTS wydał 26 opinii doradczych¹²⁶. Opinie te nie mają charakteru prawnie wiążącego, nie rozstrzygają sporu pomiędzy państwami, ale stanowią pomoc prawną, wskazówkę dla organów, które się o nią zwróciły¹²⁷. Znaczna część tych opinii doradczych dotyczyła interpretacji postanowień KNZ¹²⁸. Opinie te w istotnym stopniu przyczyniły się do rozwoju prawa organizacji międzynarodowych¹²⁹. Coraz częściej opinie doradcze dotyczą zagadnień złożonych oraz upolitycznionych¹³⁰. Na taką tendencję wskazuje

¹²³ Secretary-General's Trust Fund to Assist States in the Settlement of Disputes through the International Court of Justice, Report of the Secretary-General, A/72/345 of 17 August 2017, pkt 2.

¹²⁴ Tamże, pkt 3.

¹²⁵ *The Rule of Law...*, dz. cyt., akapit 7.

¹²⁶ Dane są dostępne na <http://www.icj-cij.org/en/cases> [dostęp: 31.07.2018].

¹²⁷ Zob. opinię doradczą z 8 lipca 1996 r. w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej – Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996, pkt 15, s. 236; T.F. Mayr, J. Mayr-Singer, *Keep the Wheels Spinning: The Contributions of Advisory Opinions of the International Court of Justice to the Development of International Law*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, no. 2, s. 427–428.

¹²⁸ Zob. np. opinię doradczą z 28 maja 1948 r. w sprawie warunków przyjęcia państwa do Organizacji Narodów Zjednoczonych – Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter), Advisory Opinion of 28 May 1948, I.C.J. Reports 1948, s. 57 i n.; opinię doradczą z 20 lipca 1962 r. w sprawie pewnych wydatków Organizacji Narodów Zjednoczonych – Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion of 20 July 1962, I.C.J. Reports 1962, s. 151 i n.

¹²⁹ Zob. np. opinię doradczą z 11 kwietnia 1949 r. w sprawie odszkodowania za straty poniesione w służbie Organizacji Narodów Zjednoczonych – Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion of 11 April 1949, I.C.J. Reports 1949, s. 174 i n.; R. Kolb, *The Elgar Companion to the International Court of Justice*, Cheltenham–Northampton 2014, s. 282–283.

¹³⁰ Zob. np. opinię doradczą z 22 lipca 2010 r. w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa – Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion), Advisory Opinion of 22 July 2010, I.C.J. Reports 2010, s. 403 i n.

także wniosek Zgromadzenia Ogólnego ONZ o wydanie opinii doradczej w sprawie skutków prawnych secesji Archipelagu Czagos od Mauritiusa w 1965 r.¹³¹.

W celu wzmocnienia koncepcji rządów prawa istotne znaczenie ma sposób argumentowania przyjętego przez Trybunał stanowiska. Wywody powinny być prowadzone w sposób jasny, spójny, powalający na zrozumienie przez strony sporu i przedstawicieli stron motywów, którymi kierował się MTS. Jakość argumentacji Trybunału, jej perswazyjny charakter przekłada się bezpośrednio na wykonanie jego wyroków lub stosowanie się do opinii doradczych¹³². Podnosi prawny i moralny autorytet wypowiedzi Trybunału¹³³. W tym kontekście niektórzy przedstawiciele nauki prawa międzynarodowego twierdzą, że Trybunał cechuje nadmierna zachowawczość¹³⁴.

MTS dba także o poprawny odbiór jego decyzji oraz ich upowszechnienie. Na stronie internetowej Trybunału, która jest na bieżąco aktualizowana, znajdują się wyroki i opinie doradcze zarówno Trybunału, jak i jego poprzednika – Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej¹³⁵. Przewodniczący Trybunału, personel Sekretariatu prezentują, na różnych forach, dorobek Trybunału zarówno w Hadze, jak i poza granicami Niderlandów¹³⁶.

Trybunał, wypełniając przypisane mu funkcje, przyczynia się do rozwoju prawa międzynarodowego. Zapewnia przewidywalność, spójność, ciągłość w stosowaniu prawa. W konsekwencji stanowi uosobienie koncepcji rządów prawa¹³⁷.

¹³¹ Legal consequences of the separation of the Chagos Archipelago from Mauritius in 1965, Advisory Opinion of 22 June 2017, A/RES/71/292.

¹³² K. Wellens, *The International Court of...*, dz. cyt., s. 200–201.

¹³³ H. Lauterpacht, *The Development of International...*, dz. cyt., s. 40–41.

¹³⁴ Zob. F. Berman, *The International Court of Justice as an 'Agent' of Legal Development?*, [w:] *The Development of International Law by the International Court of Justice*, red. G. Gaja, J.G. Stoutenburg, Oxford 2013.

¹³⁵ Report of the International Court of Justice, 1 August 2016..., dz. cyt., pkt 17, s. 9.

¹³⁶ Tamże, pkt 18, s. 9.

¹³⁷ R. Higgins, *The Rule of Law...*, dz. cyt., s. 1332.

Bibliografia

Literatura

- Abraham R., *Presentation of the International Court of Justice over the Last Ten Years*, „Journal of International Dispute Settlement” 2016, vol. 7, no. 2.
- Barber N.W., *The Rechtsstaat and the Rule of Law*, „University of Toronto Law Journal” 2003, vol. 53, no. 4.
- Bennett M., *The Rule of Law Means Literally What It Says: The Rule of the Law: Fuller and Raz on Formal Legality and the Concept of Law*, „Australian Journal of Legal Philosophy” 2007, vol. 32.
- Berman F., *The International Court of Justice as an ‚Agent’ of Legal Development?* [w:] *The Development of International Law by the International Court of Justice*, red. Ch.J. Tams, J. Sloan, Oxford 2013.
- Bhat G.N., *Recovering the Historical Rechtsstaat*, „Review of Central and East European Law” 2007, vol. 32, no. 1.
- Binachi A., *Gazing at the Crystal Ball (again): State Immunity and Jus Cogens beyond Germany v Italy*, „Journal of International Dispute Settlement” 2013, vol. 4, no. 3.
- Bishop W.W., *The International Rule of Law*, „Michigan Law Review” 1960, vol. 59, no. 4.
- Couvreur P., *The International Court of Justice* [w:] *The Contribution of International and Supranational Courts to the Rule of Law*, red. G. de Baere, J. Wouters, Cheltenham–Northampton 2015.
- Crawford J., *International Law and the Rule of Law*, „Adelaide Law Review” 2003, vol. 24, no. 1.
- de Baere G., Chané A.L., Wouters J., *The Contribution of International and Supranational Courts to the Rule of Law: A Framework for Analysis* [w:] *The Contribution of International and Supranational Courts to the Rule of Law*, red. G. de Baere, J. Wouters, Cheltenham–Northampton 2015.
- de Brabandere E., *Individuals in Advisory Proceeding before the International Court of Justice: Equality of the Parties and the Court’s Discretionary Authority*, „Law and Practice of International Courts and Tribunals” 2012, vol. 11, no. 2.
- de Brabandere E., *The Use of Precedent and External Case-Law by the International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea*, Grotius Centre Working Paper, 2016/057-PIL, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2846999 [dostęp 31.07.2018], s. 18–20.
- Dicey A.V., *Introduction to the Study of the Law of the Constitution, Liberty Classics, Indianapolis*, reprint, originally published: 8th ed. London 1915.

- Di Ciaccio P., *A Tort Manifesto – Impunity through Immunity in Jones v. the Kingdom of Saudi Arabia*, „Sydney Law Review” 2008, vol. 30, no. 3.
- Dupy P.M., Article 34 [w]: *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*, red. A. Zimmermann, Ch. Tomuschat Ch., K. Oellers-Frahm, Oxford 2006.
- Dworkin R., *A Matter of Principle*, Oxford 1985.
- Fuller L.L., *Moralność prawa*, przeł. S. Amsterdamski, Warszawa 1978.
- Gallo D., *The Administrative Tribunal of the International Labour Organization (ILO-AT), the International Court of Justice (ICJ) and the Right of Access to Justice for the Staff of International Organizations: The Need for a Reform in Light of the ICJ Advisory Opinion of 1 February 2012*, LUISS Guido Carli Dipartimento di Giurisprudenza, Working Paper No 02-2014.
- Gomula J., *The Review Decisions of International Administrative Tribunals by the International Court of Justice [w:] The Development and Effectiveness of International Administrative Law: On the Occasion of the Thirtieth Anniversary of the World Bank Administrative Tribunal*, red. O. Elias, Leiden–Boston 2012.
- Greenwood Ch., *Judicial Integrity and the Advisory Jurisdiction of the International Court of Justice [w:] Enhancing the Rule of Law through the International Court of Justice*, red. G. Gaja, J.G. Stoutenburg, Leiden–Boston 2014.
- Gross L., *Participation of Individuals in Advisory Proceedings before the International Court of Justice: Question of Equality between the Parties*, „American Journal of International Law” 1958, vol. 52, no. 1.
- Hathaway O.A., Crootof R., Levitz P., Nix H., *Which Law Governs During Armed Conflict – Relationship between International Humanitarian Law and Human Rights Law*, „Minnesota Law Review” 2012, vol. 96, no. 6.
- Higgins R., *The Rule of Law: Some Sceptical Thoughts. Lecture Given at the British Institute for International and Comparative Law 16 October 2007*, [w:] tenże, *Themes and Theories: Selected Essays, Speeches, and Writings in International Law*, vol. II, Oxford 2009.
- de Hoogh A., *The ‘Armed Activities’ Case: Unasked Questions, Proper Answers*, „Hague Justice Journal” 2006, vol. 1, no. 1.
- Kaikobad K.H., *The International Court of Justice and Judicial Review: A Study of the Court’s Power with Respect to Judgements of the ILO and UN Administrative Tribunal*, Hague 2000.
- Katz Cogan J., *The 2012 Judicial Activity of the International Court of Justice*, „American Journal of International Law” 2013, vol. 107, no. 3.
- Kałduński M., *The Law of State Immunity in the Case concerning Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy)*, „The Law and Practice of International Courts and Tribunals” 2014, vol. 13, no. 1.
- Keith K.J., *The International Rule of Law*, „Leiden Journal of International Law” 2015, vol. 28, no. 4.

- Kingsbury B., Weiler J.H.H., *Preface: Studying the Armed Activities Decision*, „New York University Journal of International Law and Politics” 2008, vol. 40, special issue.
- Kolb R., *The Elgar Companion to the International Court of Justice*, Cheltenham–Northampton 2014.
- Kumm M., *International Law in National Courts: The International Rule of Law and the Limits of the Internationalist Model*, „Virginia Journal of International Law” 2003, vol. 44, no. 1.
- Langley Hardy M.J., *Notes: Jurisdiction of the Administrative Tribunal of the I.L.O. The Advisory Opinion of the International Court of Justice of October 23, 1956*, „International and Comparative Law Quarterly” 1957, vol. 6, no. 2.
- Lauterpacht H., *The Development of International Law by the International Court*, London 1958, reprinted Cambridge 1982.
- Linderfalk U., *International Legal Hierarchy Revisited – The Status of Obligations Erga Omnes*, „Nordic Journal of International Law” 2011, vol. 80, no. 1.
- Mayr T.F., Mayr-Singer J., *Keep the Wheels Spinning: The Contributions of Advisory Opinions of the International Court of Justice to the Development of International Law*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, no. 2.
- McCorquodale R., *Defining the International Rule of Law: Defying Gravity?*, „International and Comparative Law Quarterly” 2016, vol. 65, no. 2.
- Murphy C., *Lon Fuller and the Moral Value of the Rule of Law*, „Law and Philosophy” 2005, vol. 24, no. 3.
- Murphy S.D., *What a Difference a Year Makes: The International Court of Justice’s 2012 Jurisprudence*, „Journal of International Dispute Settlement” 2013, vol. 4, no. 3.
- Müller D., *The Saga of the 1858 Treaty of Limits: The Cases Against Costa Rica, [w:] Nicaragua Before the International Court of Justice: Impacts on International Law*, red. E. Sobenes Obregon, B. Samson, Cham 2018.
- Nollkaemper A., *National Courts and the International Rule of Law*, Oxford 2011.
- Oellers-Frahm K., *A Never-Ending Story: The International Court of Justice – The Italian Constitutional Court – Italian Tribunals and the Question of Immunity*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, no. 1.
- Orakhelashvili A., *State Immunity and Hierarchy of Norms: Why the House of Lords Got It Wrong*, „European Journal of International Law” 2007, vol. 18, no. 5.
- Proulx V.J., *Institutionalizing State Responsibility*, Oxford 2016.
- Quintana J.J., *Litigation at the International Court of Justice: Practice and Procedure*, Leiden 2015.
- Raz J., *Autorytet prawa: eseje o prawie i moralności*, tł. P. Maciejko, Warszawa 2000.

- Sakai H., *Bonne Administration de la Justice in the Incidental Proceedings of the International Court of Justice*, „Japanese Yearbook of International Law” 2012, vol. 55.
- Sicilianos L.A., *The Classification of Obligations and the Multilateral Dimension of the Relations of International Responsibility*, „European Journal of International Law” 2002, vol. 13, no. 5.
- Sobenes Obregon E., *Joinder of Cases: Strengthening the Sound Administration of Justice and the Judicial Economy [w:] Nicaragua Before the International Court of Justice: Impacts on International Law*, red. E. Sobenes Obregon, B. Samson, Cham 2018.
- Talamon S., *Jus Cogens after Germany v Italy: Substantive and Procedural Rules Distinguished*, „Leiden Journal of International Law” 2012, vol. 25, no. 4.
- Tamanaha B.Z., *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*, Cambridge 2004.
- Tams Ch.J., *The World Court's Role in the International Law-making Process*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2733344 [dostęp 31.07.2018].
- Thirlway H., *The International Court of Justice: Cruising Ahead at 70*, „Leiden Journal of International Law” 2016, vol. 29, no. 4.
- Villalpando S., *On the International Court of Justice and the Determination of Rules of Law*, „Leiden Journal of International Law” 2013, vol. 26, no. 2.
- Watts A., *The International Rule of Law*, „German Yearbook of International Law” 1993, vol. 36.
- Wellens K., *The International Court of Justice, Back to the Future: Keeping the Dream Alive*, „Netherlands International Law Review” 2017, vol. 64, no. 2.

Umowy

- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, podpisane 26 czerwca 1945 r. w San Francisco [w:] *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, Lublin 2005.
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania z 10 grudnia 1984 r., Dz.U z 1989 r. Nr 63, poz. 378, załącznik.

Orzecznictwo, zarządzenia, opinie doradcze

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

- Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion), Advisory Opinion of 22 July 2010.
- Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo), Judgment of 30 November 2010.
- Application for Review of Judgment No. 158 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 12 July 1973.
- Application for Review of Judgment No. 273 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 20 July 1982.
- Application for Review of Judgment No. 333 of the United Nations Administrative Tribunal, Advisory Opinion of 27 May 1987.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgement of 18 November 2008, Preliminary Objections.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment of 3 February 2015, Merits.
- Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation), Judgment of 1 April 2011.
- Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Judgment of 3 February 2006.
- Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment of 14 February 2002.
- Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter), Advisory Opinion of 20 July 1962.
- Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter), Advisory Opinion of 28 May 1948.
- Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica), Proceedings joined with Certain Activities carried out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua) on 17 April 2013, Judgement of 16 December 2015.
- Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion of 29 April 1999.
- Dispute regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua), Judgement of 13 July 2009.
- Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment of 25 September 1997.

- Judgment No. 2867 of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization upon a Complaint Filed against the International Fund for Agricultural Development, Advisory Opinion of 1 February 2012.
- Judgments of the Administrative Tribunal of the ILO upon Complaints Made against Unesco, Advisory Opinion of 23 October 1956.
- Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening), Judgement of 3 February 2012.
- Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos (Costa Rica v. Nicaragua), Fixing of time-limits: Memorial and Counter-Memorial; joinder of proceedings, Order of 2 February 2017.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion of 8 July 1996.
- Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua), Appointment of experts, Order of 16 June 2016.
- Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua), Judgement of 2 February 2018.
- Maritime Dispute (Peru v. Chile), Judgment of 27 January 2014.
- Obligations concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (Marshall Islands v. United Kingdom), Judgement of 5 October 2016.
- Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgment of 20 April 2010.
- Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal), Judgment of 20 July 2012.
- Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion of 11 April 1949.
- Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment of 8 October 2007.
- Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgment of 31 March 2014.

Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza

- Dispute Concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Ghana and Côte d'Ivoire in the Atlantic Ocean (Ghana/Côte d'Ivoire), Judgment of 23 September 2017.

Inne źródła

- CCPR General Comment No. 13: Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984.
- Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/67/1 of 24 September 2012.
- General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial: Right to Equality before Courts and Tribunals and to a Fair Trial, CCPR/C/GC/32, 23 August 2007.
- House of Lords, Opinions of the Lords of Appeal for Judgment in the Cause, *Jones v Saudi Arabia*, [2006] UKHL 26.
- Inaugural Hilding Eek Memorial Lecture by H.E. Judge Peter Tomka, President of the International Court of Justice, at the Stockholm Centre for International Law and Justice, *The Rule of Law and the Role of the International Court of Justice in World Affairs*, Monday 2 December 2013, s. 5–6, www.icj-cij.org/files/press-releases/9/17849.pdf [dostęp: 31.07.2018].
- Report of the International Court of Justice, 1 August 2016 – 31 July 2017, General Assembly Official Records Seventy-second Session Supplement No. 4, A/72/4.
- Report of the International Court of Justice 1 August 2015 – 31 July 2016, A/71/4.
- Report of the Secretary-General, *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies*, S/2004/616 of 3 August 2004.
- Report of the Secretary-General, *The Rule of Law at the National and International Levels: Comments and Information Received from Governments*, A/62/121.
- Report of the Special Committee on the Charter of the United Nations and on the Strengthening of the Role of the Organization, A/RES/71/146 of 13 December 2016.
- Secretary-General's Trust Fund to Assist States in the Settlement of Disputes through the International Court of Justice, Report of the Secretary-General, A/72/345 of 17 August 2017.
- The Rule of Law at the National and International Levels, A/RES/71/148 of 13 December 2016.
- World Summit Outcome, A/RES/60/1 of 16 September 2005.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest określenie, w jaki sposób Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości przyczynia się do wzmocnienia i promocji idei rządów prawa w swoich wyrokach i opiniach doradczych. Pojęcie „rządy prawa” jest niedookreślone i trudne do zdefiniowania. Koncepcja rządów prawa jest szeroko ujmowana. W literaturze prezentowane są odmienne stanowiska odnośnie do treści tej koncepcji. Kofi Annan w raporcie zatytułowanym *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies* stwierdził, że koncepcja ta stała się przedmiotem zainteresowania Organizacji Narodów Zjednoczonych. W licznych dokumentach wydanych przez organy Organizacji Narodów Zjednoczonych potwierdzono istotne znaczenie rządów prawa w działalności Organizacji oraz fundamentalną rolę Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w zachowaniu i wzmocnieniu rządów prawa. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości jest jednym z głównych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz organem sądowym. Ponadto jest jedynym sądem międzynarodowym mającym ogólną jurysdykcję. Rozstrzygając spory, wyjaśniając, wpływając na rozwój prawa międzynarodowego oraz gwarantując przestrzeganie zasady równości wobec prawa, przyczynia się do zachowania i promocji rządów prawa. W celu zapewnienia spójności i przewidywalności w stosowaniu prawa Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości odwołuje się do swoich wcześniejszych decyzji. Co więcej, Trybunał powołuje się na praktykę innych sądów i organów międzynarodowych. Ze względu na autorytatywny charakter, który jest przypisywany wypowiedziom Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, w celu potwierdzenia dokonanych już ustaleń także wyspecjalizowane sądy międzynarodowe, takie jak Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza, powołują się na praktykę Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Wydając wyroki i opinie doradcze, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości przyczynia się do wzmocnienia koncepcji rządów prawa.

Słowa kluczowe

rządy prawa, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, opinie doradcze, wyroki, rozstrzyganie sporów, jasność prawa, równość wobec prawa

SUMMARY

The rule of law in judgments and advisory opinions of the International Court of Justice

The aim of the article is to determine how the International Court of Justice (ICJ) contributes to the strengthening and promotion of the idea of the rule of law in its judgments and advisory opinions. The concept of “rule of law” is vague and difficult to define. The concept of the rule of law is widely understood. In the literature there are presented different views with regard to the content of that concept. Kofi Annan in a report entitled *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies* stated that this concept became the subject of interest to the United Nations. In numerous documents issued by the organs of the United Nations the importance of the rule of law in the activities of the Organization and the fundamental role of the ICJ in preserving and strengthening the rule of law have been confirmed. The ICJ is one of the main organs of the United Nations and a judicial body. In addition, it is the only international court with general jurisdiction. By settling disputes, explaining, influencing the development of international law and guaranteeing the observance of the principle of equality before the law, contributes to the preservation and promotion of the rule of law. In order to ensure consistency and predictability in applying the law, the ICJ refers to its earlier decisions. What is more, the Court refers to the practice of other international courts and bodies. Due to the authoritative character that is attributed to the statements of the ICJ, in order to confirm the findings already made, also specialized international courts, such as the International Tribunal of the Law of Sea, refer to the practice of the ICJ. By issuing judgments and advisory opinions, the ICJ contributes to strengthening the concept of the rule of law.

Keywords

rule of law, International Court of Justice, advisory opinions, judgement, dispute settlement, clarity of law, equality before the law